

# El mar i la serp

PAULA BOMBARA

Traducció de Bel Olid

## Fitxa tècnica

ISBN: 978-84-9975-807-7

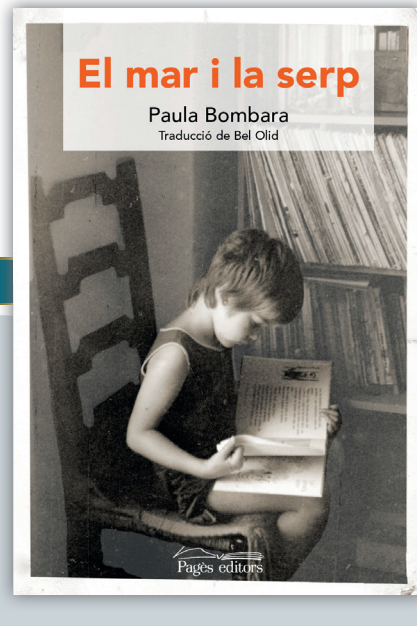
Pàgines: 112

Primera edició: novembre 2016

Portada: rústica

Format: 14 x 20 cm

Col·lecció: Nandibú Horitzons, núm. 1



## Resum de l'obra

Una nena que creix. Un pare. Una mare. Una època històrica: la darrera dictadura militar argentina. Amb una escriptura tan continguda com el dolor dels personatges, aquesta novel·la narra la vida d'una família que ens convida a reflexionar sobre la història de tot un país.

## Biografia de l'autora

Paula Bombara (Argentina, 1972) viu des que era molt petita a Buenos Aires. És bioquímica de professió, però des de 2004 es dedica exclusivament a escriure tant ficció com no ficció, i es dirigeix especialment al públic infantil i juvenil. El 2006 la seva novel·la *El mar i la serp* va merèixer una menció especial de la selecció White Ravens; el 2011, *Una casa de secrets* va guanyar el premi Vaixell de Vapor (Fundació SM); el 2016, *La chica pájaro* va integrar la selecció White Ravens. És directora de la reconeguda col·lecció de comunicació científica per a primers lectors *¿Querés saber?* (Editorial de la Universitat de Buenos Aires, EUDEBA). Porta un bloc que es diu *Desde mi cristal*, on publica reflexions, assaigs i es permet enllaçar-hi la ciència amb l'art sempre que en té l'oportunitat.

Estudi preliminar amb propostes de treball i de comentaris de text a cura de  
Francesc Pané, catedràtic d'institut de llengua i literatura catalanes

© Francesc Pané / Pagès editors, SL, 2017



## PER AL PROFESSORAT

### Una introducció breu

*El mar i la serp* és una novel·la. Una novel·la breu. D'aparença ingènua i de tonalitats tendres. Però no és una narració cànvida, ni innocent. De seguida que s'hi entra, hom s'adona de la gravetat, del pes, d'allò que hi és escrit. I també del drama que comporta la història narrada. No és una novel·la juvenil. I és una novel·la per a joves. Com? L'autora li dona aquest caient d'aparent simplicitat, d'immediatesa, pròpia de la redacció d'un adolescent; o d'algú jove. Tanmateix, la maduració prèvia a l'escriptura és molta i es fa evident en haver acabat la lectura. Es tracta, doncs, d'una novel·la breu molt madurada literàriament, molt madura quant a sentiments i valors que hi són associats, molt assaonada quant a la manera de contar una tragèdia que, a parts iguals, fa por d'haver-la sofert i vergonya d'haver-la hagut de viure: la tragèdia de la dictadura argentina, dita "Proceso de Reorganización Nacional", que va començar amb el cop d'estat de l'any 1976 i no va concloure fins l'any 1983, tot i que de cops militars ja n'hi havia hagut uns quants abans.

La protagonista és filla d'un desaparegut. I filla d'una mare segrestada i torturada durant dos mesos, força posteriors a la desaparició del pare. És, doncs, una víctima del règim militar. Una víctima que en començà a ser als tres anys, i que no ha parat de ser-ne.

La nena busca el pare; es pregunta què se n'ha fet, on és. I l'espera sense esperança. La nena no oblida en l'ànima, però sí que li fugen els records. I així arriba a l'adolescència: ferida sense saber per què. I no sap com anomenar la seva ferida. La por de dir-la pel seu nom no és seva, sinó de la seva mare. Molts anys després del retorn de la democràcia, la por segueix tensant la vida, presidint-la, transferint-se d'una generació a l'altra. La por presideix el llibre.

La por, però també la tendresa. La mirada d'un infant s'apassiona amb les coses que té al seu abast. I el gest hi juga, guanyant la batalla de la vida. I l'amor que protegeix l'infant i l'adolescent —el de la mare, el dels parents pròxims— és prou càlid com per allunyar el fred de les relacions impersonals, cruels a voltes, i dels recels: qui és aquest? Què ens pot fer, què ens farà?

I després arriba la normalitat. Una normalitat sempre anòmala, coixa: la noia adolescent fa amigues; coneix algun xicot; afronta els reptes a pesar del dubte. La vida, que creix imparabile. Però sempre, tothora, amb la remor de fons que ve del passat: la tragèdia ronca en el pou que s'ha obert fa temps entre la memòria i l'oblit. Un forat de trenta mil persones, una de les quals, el pare. Un parèntesi de criatures que viuen en una família que no és la progenitora, perquè van ser covardament robades del bressol matern de l'hospital.

És clar que la veu d'una nena, la d'una noieta adolescent, endolceix la duresa. Per això el ritme de la tendresa es confon amb el ritme literari. Els temps del cor són —en l'infant i en l'adolescent— els temps del pensament. I els de la paraula: dubtes, el·lipsis, silencis; exclamacions de desig, de por, de ràbia; també de felicitat.

Una novel·la breu no és una novel·leta. És una novel·la breu. I en el cas d'*El mar i la serp*, una gran novel·la, sens dubte.

## Alguns consells

1. Serà bo, potser, introduir els lectors en la història moderna d'Argentina: del Peronisme a la democràcia del president Raúl Alfonsín i dels governs posteriors. Depenent de l'edat dels alumnes, amb posterioritat a la lectura d'*El mar i la serp*, valdrà la pena estudiar les circumstàncies de la dictadura (1976-1983) argentina. I qui sap si fer-ne comparança amb les de Xile, Paraguai... en el context llatinoamericà.
2. Què és un règim autoritari (i com pot arribar a ser-ho) i què és una democràcia, són qüestions no literàries, però sobre les quals convé una mirada crítica. I molt més si considerem que la literatura no és estranya a la comunitat, ni al temps que la comunitat viu. Ni a les maneres de viure el temps.
3. Bondat i maldat són conceptes difícils i escàpols. Però, objectivament, hi ha actes que tendeixen al bé i altres que s'inclinen de la banda del dolor. Com la innocència i la culpa. La nena és innocent, però rep un càstig immens. Tant el pare com la mare fan allò que creuen que han de fer, perquè és bo per a ells i per als que vindran d'ells. El deure d'uns es contraposa amb el deure dels altres, els que creuen que la duresa és ordre. Tot un debat sobre els valors essencials de la humanitat.
4. La crònica de Paula Bombara no s'assembla al *Diari* d'Anna Frank, però la literatura memorialista, o la dels dietaris, té similituds en els fins i semblances en els procediments. Molt més si aquesta literatura és escrita per una persona adolescent o per una d'adulta que es posa en la veu d'una jove a l'hora d'escriure la seva memòria o la memòria col·lectiva.
5. Hi ha tot un treball a fer en l'estudi de la literatura dels diaris o dietaris: d'adolescents i d'adults. El joc del temps, la fixació de l'experiència, la narració de la contemporaneïtat... I tenim exemples en tots els temps: de l'antigor, dels medievals, de l'època moderna i dels anys contemporanis. També en un bon munt de llengües.
6. *El mar i la serp* no és una autobiografia, encara que conté dades autobiogràfiques. La protagonista és una representació de l'autora alhora que ho és de moltes altres persones que van viure la tragèdia. Encara que aquesta novel·la no ho és, el cert és que la biografia existeix com a gènere literari. La biografia, l'autobiografia, encara que fos inventada fins i tot, pot ser una proposta d'exercici literari a l'aula.
7. El temps passa i deixa petjades en el cos i en l'ànima de les persones. *El mar i la serp* marca subtilment aquest trànsit, en allò físic i en allò psicològic. Fins i tot en trobem traces en l'estil: el del primer capítol és lleugerament diferent del dels altres dos.
8. Els capítols —tres— marquen les etapes de creixement de la nena —de l'autora— i, per tant, de la progressiva comprensió dels fets que van esdevenir-se en la seva infantesa. Els títols de cadascun evoquen, o resumeixen, aquest progrés: de la subjectivitat a la història objectiva; i d'aquesta a la subjectivitat amb què la història és explicable, narrable.
9. La redacció final —l'exercici escolar que la noia ha de fer— és el gran dilema: confessar la veritat dolorosa i potser no del tot acceptable per a qui no va ser mai víctima? Seguir els dictats de la por, com a prevenció de mals que poden evitar-se? O denunciar el que és injust i cruel amb l'esperança de remoure les consciències? La “decisió” és



transcendent: significa el pas a la maduresa activa o romandre en la comoditat de l'adolescència innocent. L'autora de la carta decideix madurar.

10. La tipografia de la novel·la és diversa i explica tant el monòleg interior com el diàleg indirecte i el directe. Les majúscules substitueixen els signes d'admiració. Hi ha buits en el text que són el temps —els instants— del pensament, del dubte, en el contínuum discursiu. Hi ha silencis marcats per guions d'entrada al diàleg i punts suspensius que neguen les paraules. Tot un món de jocs textuais!
11. Els llenguatges directe i indirecte ballen una dansa constant. No s'atropellen mai. Van harmònicament al pas de la música literària. El joc és dinàmic i confronta el “jo” amb l’“altre” o “els altres”, sense que hi hagi confusió, ans contràriament, una esplèndida complementarietat, una excel·lent correspondència. Un bon recurs per a exercicis d'escriptura literària a l'aula.
12. Les propostes de treball que venen a continuació, establertes abans de la lectura —almenys algunes— poden guiar l'alumne en el seu trànsit per les planes delicioses del llibre. També són qüestions que semblen importants sobre el contingut i respecte de la forma de la novel·la, disposades per treballar-les amb posterioritat a la lectura. Ara bé, són moltes. El professorat potser hauria de triar aquelles que li semblin més pertinents i més adequades al nivell o a la capacitat de raonament del seu alumnat, atès que l'obra s'adreça, feliçment, a un públic que va des de l'adolescència avançada fins a l'adultera.

---

## PER A L'ALUMNAT LECTOR

### Abans de llegir

*El mar i la serp* és una novel·la no gaire llarga. Breu, en realitat. És plena de delicadesa. La protagonista és una nena que, a mesura que passa el temps, es va convertint en una noieta. Ha viscut experiències doloroses, de menuda. I la vida no li ha estat gens fàcil. Al seu costat té la mare, però a partir de la pèrdua del pare, i a pesar de la protecció materna, la nena té incerteses pel que fa al seu amor.

Veuràs que els fets succeeixen en un país llatinoamericà que cau en mans de la jerarquia militar, que converteix l'Estat en una dictadura. I veuràs que el règim polític que instauren els militars causa un dolor enorme a la protagonista. I a la seva mare. I a milers de ciutadans.

Passejaràs, amb la nena, per paisatges de platja i per ciutats. Amb ella assistiràs a l'escola i jugaràs amb les amigues. I, finalment, la protagonista, ja una adolescent madura, et presentarà un xicot que li fa peça.

La protagonista t'obrirà el seu cor i en coneixeràs els sentiments vius: la pena, les alegries, la por, els aprenentatges per conviure i la valentia que ho supera tot.

T'adonaràs que la història és contada en primera persona: és la protagonista que parla d'ella. De fet, et parla d'ella. D'ella i de la seva família, del seu món de relacions. De les

coses que no comprèn i de les que suposa sense saber-les del tot. La narració acaba quan la narradora és una noieta capaç de reflexionar i d'arribar a conclusions, serena però valenta.

Com ara ja pots suposar, *El mar i la serp* és un llibre que construeix la protagonista a partir del que viu, d'una manera immediata. És clar que els fets es remunten a anys anteriors. Trobaràs una data significativa a la pàgina 72. Forma part dels dies, dels anys, més durs de la dictadura militar argentina.

I a la fi t'adonaràs que l'autora, Paula Bombara, té molt i molt a veure amb la protagonista. No són pas la mateixa persona, tot i que comparteixen les causes d'un dolor comú. En la nena de la novel·la es reflecteixen, com en un espill, tots els fills dels desapareguts durant la dictadura.

Potser t'estranyarà la forma com escriu l'autora: l'ús de majúscules per expressar exclamacions; els espais en blanc entre paraules; la conversió de diàlegs en narració; l'escriptura de pensaments com si fossin accions... No t'espantis: són recursos expressius, molt eficaços, que aviat assumiràs i que incorporaràs a la teva lectura.

No et serà fàcil deixar de llegir. La història, la sentiràs tan pròxima a tu i tan apassionant, que t'emocionarà des dels primers moments. Gaudeix-la.

I si és el cas que has de treballar el llibre, revisa les propostes que tens a continuació. Et seran un bon guiatge per aprofundir en la lectura.

## Després de la lectura

### Sobre l'autora

Paula Bombara escriu la història d'*El mar i la serp* en primera persona. Ho fa d'aquesta manera per atansar el personatge protagonista als lectors de la seva novel·la i, alhora, per fer més intensa la història de qui ens la narra. Hi ha moltes novel·les escrites així, en primera persona, encara que els respectius autors no tinguin res a veure amb el personatge principal. En canvi, n'hi ha d'altres, de novel·les, que són escrites en tercera persona. En aquests casos, l'autor s'amaga darrere d'un narrador "omniscient", aquell que ho sap tot i tot ho explica segons ho veu des de fora de l'acció i sense participar-hi.

No hem de confondre el relat escrit en primera persona amb l'autobiografia, encara que aquesta usi necessàriament aquest recurs, atès que el protagonista coincideix amb l'autor, el qual ha viscut tot allò que escriu. Tot i així, en les autobiografies no sempre coincideixen el nom de l'autor i el del protagonista. De vegades, l'autor inventa un nom, diferent al seu, per a aquest personatge.

Al començament d'*El mar i la serp*, la protagonista és una nena de pocs anys. A mesura que l'obra avança aquesta mateixa nena esdevé una adolescent i, finalment, ja és una noieta. No es tracta de Paula Bombara, l'autora, encara que totes dues comparteixen el que és essencial en la narració. Per conèixer qui és l'autora i com ha estat la seva vida, cal que investiguem:

1. Qui és Paula Bombara? Què en podem saber, de la seva vida? Trobarem dades a la pàgina 4 del llibre. Però encara en sabrem més coses si naveguem per Internet.



2. En quin lloc del mapa podem situar les seves ciutats de naixement i de veïnatge, a l'Argentina? Com són aquestes ciutats? Hem de saber situar el país en el seu continent. I les ciutats en el país. Podem consultar un atlas... Fins i tot podem dibuixar el continent, el país de Paula Bombara, les ciutats que hi són més importants i les que són el lloc de naixença i de residència de l'autora.
3. Quins estudis ha cursat Paula Bombara? Quina és la seva professió? Quines obres ha escrit i publicat? Quins són els temes d'aquestes obres? A Internet trobarem informació suficient. Fins i tot podem acompanyar els noms de les obres literàries de Paula Bombara amb unes petites ressenyes: un resum d'allò de què parlen, dels seus temes.
4. Paula Bombara ha rebut diversos premis literaris i distincions. Pots fer-ne una llista? Potser pots esbrinar què signifiquen, aquests premis i distincions; per què es donen i en quins països els ha recollit Paula Bombara.
5. Ara que ja coneixes la vida de l'autora, pots saber quina relació hi ha entre ella i la protagonista d'*El mar i la serp*. ¿Què creus que comparteixen ambdues?
6. Pots consultar el blog de l'autora: *Desde mi cristal, paulabombara.blogspot.com*. Hi parla de la seva obra; de les seves lectures; de les seves idees i de les seves impressions sobre el món.
7. Un cop llegida la novel·la, si vols pots escriure a l'autora, explicant-li la teva impressió sobre l'obra, sobre la manera com l'ha escrita, sobre allò que hi conta, sobre els sentiments que t'ha despertat la lectura... Aquestes observacions, les preguntes que et facis, el teu professor o la teva professora les poden enviar al blog o al web de l'autora. Les respondrà, ben agraïda de l'atenció.

---

### **Sobre *El mar i la serp***

---

La novel·la explica l'experiència de la protagonista durant els anys de la seva infància i les conseqüències que seguiran quan ella ja és una adolescent, una noia. Aquesta experiència és ben amarga: perd el pare; li segresten la mare durant dos mesos; ella i la seva mare viuen sempre amb por; a ella li costa de fer amistats a l'escola; ha de callar sempre allò que ha viscut; conviurà amb molta gent que té por d'acollir-la a ella i a sa mare... I, finalment, haurà d'acceptar un padrastre i una germana, filla d'un pare que no és el seu. A la redacció final, la noia ho explica tot amb poques línies. Gràcies a la redacció sabem que allò que va sofrir ella, també van sofrir-ho moltes, moltes altres persones.

Per què li succeeixen totes aquestes coses horribles? La novel·la no ho diu sempre del tot clar. En tot cas, els enigmes es desvetllen cap al final de l'obra. Però hi ha una causa. I aquesta causa és ben real: va ser en el passat recent d'Argentina, quan la nena protagonista tenia uns pocs anys. Potser ja havia començat abans... Quan va acabar? La novel·la no dona gaires dates concretes, però per les que podem trobar i per la manera com és la gent i com són les ciutats, ja sabem que els anys tan horrorosos no són gaire llunyans del temps que vivim avui.

Investiguem, doncs, per saber la veritat.

## 1. La història d'Argentina

*Com totes les nacions d'Amèrica, Argentina va ser una colònia. Era una colònia espanyola des dels temps de la conquesta d'aquelles terres. Era part d'una regió administrada pel rei d'Espanya. Al segle XIX, va aconseguir la independència i es va constituir com a Estat propi, com ho van fer les altres nacions de l'Amèrica llatina. Van començar a ser governades pels propis argentins, en forma de República. No tots els temps de la independència d'Argentina han estat feliços per als seus ciutadans. Però especialment durs i tràgics van ser els anys de la dictadura militar del segle XX. D'això parla la novel·la de Paula Bombara.*

- Podries fer un resum de la història política d'Argentina, des de la seva independència de la metròpoli d'Espanya fins avui? Trobaràs informació en una enciclopèdia. També en trobaràs a Internet. Potser podries construir un mapa conceptual...
- Els anys més difícils de l'Argentina moderna són els de la seva dictadura, protagonitzada pel règim militar que va començar l'any 1976 i no va acabar fins el 1983. Abans, no obstant, ja hi havia hagut cops militars, seguits de breus períodes democràtics, podries resseguir la història d'Argentina des del començament del segle XX fins al final de la dictadura militar? ¿Qui va governar durant els anys 1976 i 1983? ¿Com se sostingué el règim militar?
- Quins sofriments i quines tragèdies va haver de sofrir la població argentina durant el temps de dictadura? Podries fer una llista en columna dels actes dolorosos provocats pels governs militars i una altra, al costat, dels que va sofrir la protagonista de la novel·la; i d'aquells altres que ella no va sofrir però que diu que sí que van patir altres persones.
- Qui va presidir la República argentina després dels militars? Van ser castigats, els governants de la dictadura argentina? Per què? Repassa si la protagonista de la novel·la diu res sobre això.

## 2. La nena perd el pare

*El pare de la protagonista ha desaparegut. No torna a casa després de l'horari de treball. La mare de la nena diu que ja vindrà. La nena l'espera, però no arriba ni avui ni demà. Mare i filla saben que s'ha perdut. La nena creu que podrà trobar el camí de regrés. Però el pare no torna a casa. La nena pensa que ja no se l'estima i que és per això que no té interès a retornar. La mare li ha de dir que el pare ha mort. Només ella —la mare— sap per què. La nena no ho descobrirà fins molt després.*

- Per a la nena el pare s'ha perdut, però creu que tornarà, al començament, “perquè els grans coneixen els camins” (p. 20). Quan passen els dies i el pare no arriba, la nena pensa que ja no se l'estima (p. 22). Per què la nena té aquest sentiment? Podries explicar-ho? Quants anys tenia la protagonista quan el seu pare va desaparèixer?
- T'hauràs adonat que la nena parla constantment de pèrdua: “El pare es va perdre amb la bici” (p. 21). Quina diferència hi ha entre “perdre” un objecte i “perdre's” algú? I què hi ha de comú en totes dues accions? Creus que perdem per sempre la persona estimada quan és difunta? Podries exposar quin paper juguen el sentiment i la memòria en aquestes circumstàncies?
- La mare confessarà a la filla que el pare és mort: “no el tornarem a veure perquè s'ha mort” (p. 22). Per què creus que la mare es decideix a dir la veritat a la nena? Fixa't que



després li diu: “el pare t’estima molt, ara et mira des del cel” (p. 22). Per quina raó la consola amb aquestes paraules?

- d. La nena explica en diverses ocasions que parla amb el seu pare. En recordes alguna? Com ho fa, a la platja i què fan les onades? Què et suggereix, aquesta escena?
- e. El mar forma part del títol. Per què ho ha volgut així, l'autora? La nena no vol anar-se'n de la caseta de la platja (p. 25). Quina és la raó de la seva resistència a anar a viure a la ciutat de Buenos Aires? Com li ho explica, la seva mare? I com s'ho explica, ella mateixa?
- f. A la pàgina 27, la protagonista i una cosina seva, Vero, juguen i parlen. Vero diu que a ella li han explicat que el pare de la protagonista es va morir en un accident. Però ella diu que no és veritat, perquè el seu pare va morir a causa d'una aturada cardíaca; i que per això es va perdre. Per què creus que la nena s'entossudeix a afirmar que al pare se li va aturar el cor? Rellegeix la pàgina 23.
- g. En quin moment la protagonista coneix la veritat dels fets relatius a la desaparició del seu pare? Quina edat suposes que té, en aquest moment, més o menys? La mare li explica les activitats que van ser la causa de la persecució política d'ella i del pare i les justifica assegurant que tots dos actuaven pel benestar futur dels seus fills. La protagonista té una forta reacció quan coneix aquesta veritat i protesta ¿De què acusa el pare? ¿Podries explicar què hi ha de legítim en l'actitud dels pares i què en la de la noia?

### 3. S'enduen la mare

*Després de temps de la desaparició del pare, uns homes irrompen a casa de la protagonista. Ho fan de molt males maneres, amb violència i amb una extrema duresa. Detenen la mare i la porten al “pou”: una diminuta cel·la, estretíssima, completament a les fosques, humida, en la qual la persona que ha estat detinguda roman en soledat absoluta. La mare confessarà que va ser torturada. Però es nega a explicar quina mena de baixeses i d'agressions van fer-li. El que sí que diu és que ella sentia els crits d'altres presos que eren en cel·les com la seva. La protagonista, passat el temps, diu que no recorda gairebé res de tots aquells fets. Potser està confosa, potser no vol recordar-los... El fet és que van succeir, i que ella també en fou víctima.*

- a. Des de la pàgina 39 fins a la 43, s'explica el segrest de la mare de la protagonista. Quins personatges irrompen al pis on viuen ella i la nena? Podries descriure'ls? Quina impressió t'ha fet allò que succeeix al pis? Quina importància té el gatet en aquestes escenes?
- b. El “pou” és el lloc on empresonen la mare de la nena. Podries descriure'l segons tu l'imagines?
- c. La serp és el segon element del títol. Per què l'hi posa, l'autora? Què significa, aquesta serp, per a la mare de la protagonista?

### 4. La por

*Després d'haver llegit la novel·la, t'hauràs adonat que el tema de la por és constant en la història. De por, en té tothom, però especialment la sent la mare, que la transmet a la filla. La por obliga al silenci. La por obliga als canvis constants de casa. La por és present en la nena que troba a faltar el pare. També és enorme durant els dies que la mare resta segrestada al “pou”. La por fa canviar les mirades i les relacions entre les persones, fins i tot les de menys edat...*



- a. La mare de la protagonista sempre demana a la filla que no expliqui res a ningú, d'allò que li va passar al pare; ni d'allò que van fer-li a ella, amb el segrest. La nena no entén per què no ho pot explicar. Per quina raó creus que la mare insisteix, encara que hagi passat temps, en el silenci? En quin moment et sembla que la protagonista trenca la seva por, que és la mateixa que la de la seva mare?
- b. Quan la mare de la protagonista recull la seva filla de la casa d'una amiga de col·legi que celebra una festa, s'adona que el lloc és una caserna militar. Per què sent por, la mare? Per què voldria que la seva filla no hi tornés una altra vegada? Té a veure que el pare de l'amiga sigui militar amb la desaparició del pare de la protagonista i el segrest de la seva mare?
- c. Què és la por? Quantes menes de por existeixen? Al començament del llibre, la protagonista té un malson. És la por per uns esdeveniments que intueix, però que no sap que siguin reals. T'ha succeït, a tu? Per què no escrius una redacció sobre la por o sobre les pors? Són allò que de més humà sabem que existeix.
- d. A l'Estat espanyol, des de l'any 1939 i fins al 1978, no va haver-hi llibertat democràtica. Aquelles persones que s'oposaven al règim polític tenien por. Investiga sobre l'assumpte i vege quines semblances hi ha entre el cas espanyol i el cas argentí, posterior en el temps.
- e. El missatge final de la novel·la és la necessitat de denunciar la injustícia i la crueltat? També el trencament amb la por arrapada a l'ànima? La redacció de la protagonista, el final de la novel·la, creus que és un exercici de llibertat d'expressió? Per quina raó?

## 5. El dolor

*Naturalment, tot i que la protagonista és una nena quan el seu pare desapareix, i encara ho és quan s'esdevé el segrest de la mare, el dolor el sent. El sent molt intensament. I també el pot notar en el rostre de la seva mare. El dolor provoca la sensació de soledat, d'abandó, d'indefensió. Són efectes que podem resseguir en les paraules que diu la protagonista. Però sobretot, el dolor ocasiona el plor. De vegades, el plor és evident en les llàgrimes que llisquen per les galtes. De vegades, en canvi, el plor es produeix sense gotes salades. La nena ho anomena "plorar cap endins". Les llàgrimes són aigua. Són com l'aigua mateixa del mar: salada i amarga alhora. La protagonista en parla molt, de l'aigua que hi ha en el cos de la mare i en el seu propi. El dolor, en ocasions, com la ràbia, cal dissimular-lo. I, per fer-ho, el millor és dibuixar una rialla, encara que no sigui sincera. La protagonista en diu "riure de mentida". Molta gent riu de mentida, en la novel·la.*

- a. Podries relacionar tot allò que en la novel·la fa referència a l'aigua i assenyalar les qualitats semblants en aquestes referències? Què simbolitza cada mena d'aigua, en el món de la nena?
- b. Es pot "plorar cap endins"? Què significa aquesta expressió que usa la protagonista? Has plorat mai "cap endins", tu?
- c. Què significa "riure de mentida" per a la nena? Per què utilitza aquesta expressió? Explica si es pot riure de mentida i quan ho fan, les persones: no sempre és per una mateixa causa. També es pot plorar de mentida, potser. Què en creus?
- d. La mare es nega a explicar quina mena de turments va haver de suportar durant el temps que romangué segrestada. Segurament és tan dur que vol estalviar-se el dolor



que comportaria recordar-ho. I el que causaria en la seva filla. Què en penses, tu? Què significa la “serp” que la mare fa al lloc on és detinguda? Fixa’t que és prima i allargada, com un cordó que uneix parts d’una mateixa cosa...

## 6. Els aprenentatges i la comprensió dels fets

*Sovint, la protagonista es pregunta què vol dir la paraula, el concepte, que acaba de pronunciar la mare. “Tràmits”, per exemple (p. 40). Aprendre els significats a mesura que passa el temps. I de la mateixa manera acabarà comprenent per què va desaparèixer el seu pare o per què van segrestar la seva mare. Els aprenentatges volen temps. El necessiten. Les persones maduren a poc a poc. I la maduració és la comprensió del llenguatge i l’assumpció dels fets.*

- a. Quan creus que la protagonista acaba comprenent què va passar i assumint tot allò que va succeir a la seva família? Podries raonar la resposta?
- b. La clau de la comprensió de les coses està en la redacció final que la noia fa per al col·legi. Què pensa del seu pare? Per què hi parla d’un “forat”, en la redacció? Què significa “un món en què la paraula pesi, les idees pesin”? Creus, com la protagonista, que mai no es pot canviar el passat, però que, en canvi, és bo recordar-ne les persones que hi van sofrir? Raona-ho.

## 7. La construcció literària

*Si t’hi fixes bé, l’escriptora inclou els pensaments de la protagonista com si fossin successos. És com si la nena donés als seus pensaments el valor de coses reals o palpables. Com si fossin paraules que ella digués de viva veu. Igualment hi ha moments en què els pensaments són tot un discurs que la nena fa per a ella mateixa: una mena de monòleg que no surt a l’exterior a través del llenguatge. Es com “parlar cap endins”.*

- a. Assabenta’t sobre el diàleg, el monòleg i el monòleg interior en l’expressió literària.  
*No sempre, en la novel·la, els diàlegs apareixen amb l’estructura que els donen els guions. De vegades estan inclosos dins de la narració. Però sabem perfectament que es tracta de paraules que un personatge ha dit i de respostes que ha fet l’altre personatge a aquestes paraules.*
- b. Investiga sobre la tècnica habitual d’escriptura de diàlegs. També de les altres maneres de significar les paraules que diuen els personatges en una obra literària: l’ús de les cometes, per exemple. Pots fer pràctiques d’un mateix text dialogat tot escrivint-lo amb tècniques diverses.

*Generalment, les exclamacions (de sorpresa, de voluntat, de sentiment...) apareixen expressades en un text literari amb signes d’admiració o exclamació. T’hauràs adonat que l’autora utilitza, en canvi, diverses vegades, les lletres majúscules per produir el mateix efecte.*

- c. Informa’t sobre els usos dels signes d’admiració o exclamació en llengua catalana. Imagina altres maneres d’escriure el mateix efecte sense usar aquests signes o les majúscules. Pots fer un exercici i donar-lo a llegir, per veure si produeix l’efecte desitjat.  
*Segur que t’han sorprès els espais buits que, de vegades, deixa l’escriptora entre paraules o frases... Són moments de dubte de la protagonista, instants en què el seu pensament queda suspès...*

- d. A què creus que obeeix aquesta tècnica? Quina finalitat té, el buit en blanc? Prova de fer un exercici usant aquesta tècnica. Ha de ser molt expressiu, és clar.

### 8. Escriure... sobre tot

*A la pàgina 100, la protagonista, superant la por, s'adona que es pot escriure sobre tot, sobre qualsevol cosa. Aquest és el miracle de l'escriptura; el miracle de la literatura. La noia pensa tota sola, però arriba a la conclusió que per escriure sobre les persones castigades i desaparegudes —ella és una víctima d'aquelles represàlies— ha de vèncer la por. Si la seva mare no ho pot fer, ella, que és més jove, sí que en té possibilitat. Potser escriure sobre els “fantasmes” l'alliberarà del terror.*

- a. Què en penses, tu? Creus en la bondat “curativa” de l'escriptura? Has provat mai d'escriure allò que sents, allò que et passa, amb la finalitat de conjurar els “fantasmes”, els teus temors? Potser podries començar ara, si no ho has fet abans. Potser amb un diari personal. Potser en forma de cartes. Potser en forma de monòleg interior...

### 9. La llibertat

*Segur que aquest concepte és tan important per a tu i per a la gent que t'envolta que n'hauràs parlat desenes i desenes de vegades. És molt probable que en les classes d'ètica o de filosofia també n'hàgiu parlat. Potser heu debatut i tot. Segur que has reclamat més llibertat davant dels pares. Podem demanar més llibertat davant les autoritats, també. Però la llibertat —que és un dret inherent al ser humà— no a tot arreu és respectada. Pensa-hi. Escolta i llegeix notícies del món... La llibertat també exigeix límits: els de la llibertat dels altres. La llibertat només és possible des de la responsabilitat individual i la col·lectiva, que es manifesta en forma de dret democràtic.*

- a. Documenta't, amb prou temps, sobre les conquestes de les llibertats individuals i col·lectives en la història de la humanitat. Estudia com es garanteix i es preserva la llibertat en els règims polítics democràtics. Pensa com tu, personalment, has d'exercir la llibertat que et correspon d'acord amb la convivència amb el teu entorn: familiar, escolar, d'amistats, de convivència ciutadana. Un cop tinguis idees clares i fermes —tot i estar disposat a modificar-les si cal— debat amb qui sigui de la teva confiança i li agradi l'intercanvi d'idees. Segur que en surten nous aprenentatges, noves descobertes, perspectives diferents. I, al final, potser un consens, un acord amb qui pensa diferent.

